

Fonts bibliogràfiques per a l'estudi de l'educació física i l'esport a Catalunya (1856-1975)

Maria Lluïsa Berasategui*

Resum

En aquest article s'analitzen les diferents fonts (repertoris de premsa, catàlegs de biblioteques, bibliografies especialitzades, etc.) que poden ser d'utilitat per a l'estudi de l'educació física i l'esport a Catalunya durant l'època contemporània. En aquest context, es detalla la història de la biblioteca del gimnàs Colón: adquirida el 1937 per la Generalitat de Catalunya, amb el franquisme va ser traslladada dos anys després a Madrid, i avui una part encara forma part del fons de la biblioteca de la Facultat de Ciències de la Actividad Física y el Deporte (antic INEF) d'aquella ciutat. Igualment, es revisa la planificació bibliotecària i editorial de les institucions catalanes envers l'esport durant el període de la Mancomunitat (1918-1923) i de la Generalitat republicana (1931-1939). Per últim, es dona notícia d'un cas de col·leccionisme privat com és la Biblioteca esportiva Samaranch.

Paraules clau

documentació, fonts, bibliografia, història, educació física, esport

Recepció de l'original: 12 de febrer de 2008

Acceptació de l'article: 15 d'abril de 2008

El treball bibliogràfic que presentem intenta oferir una visió de l'evolució de la pràctica bibliogràfica orientada a difondre els fons de biblioteques amb materials relatius a l'educació física i l'esport, referits especialment a Catalunya¹. Ens hem basat en fons d'informació impreses, com llistes bibliogràfiques, bibliografies i catàlegs, i fonts orals. El text s'estructura en una introducció al context històric en què veié la llum la bibliografia objecte d'anàlisi i en tres apartats: a) repertoris de premsa catalana; b) catàlegs de biblioteques amb fons esportius, bibliografies i llistes, i c) estudis de premsa esportiva.

Marc contextual

L'interès per la premsa esportiva en ambients periodístics no és un fenomen nou ni recent. El 1972, dins el marc del Saló Nàutic Internacional de Barcelona, es va realitzar l'exposició *100 años de prensa deportiva en Cataluña*, que homenatjava els periodistes esportius i on es destacava la figura d'alguns precursors que havien participat en totes les iniciatives per promoure l'arrelament de l'esport a casa nostra. La mostra se celebrà amb el suport i la participació d'institucions públiques com l'Ajuntament de Barcelona, el Museu d'Història de la Ciutat, la Biblioteca de Catalunya (aleshores denominada Biblioteca Central), i l'aportació de col·leccionistes particulars –Joan

(*) Directora de la Biblioteca de l'Esport de la Generalitat de Catalunya. Promotora i directora de la col·lecció «Textos de Cultura i Esport» que edita el Consell Català de l'Esport des de 2003. Doctoranda del programa «Informació i Documentació en l'era digital» (bienni 2005-2007) de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona. Aquest article forma part d'una investigació més extensa sobre «Bibliografia de la premsa esportiva catalana Barcelona 1856-1975», realitzada sota la tutela de la Dra. Nora Vela i que va ser presentada el setembre de 2007 per a l'obtenció del Diploma d'Estudis Avançats (DEA). Adreça electrònica: mlberasategui@antics.ub.edu

(1) Quan es publiqui aquest article, el mapa de les biblioteques esportives catalanes pot ser diferent al descrit en la recerca realitzada.

Torrent, Josep Porter, Joan Marca, Juan Antonio Samaranch, Pere Voltes, Carlos Pérez de Rozas i Felipe Mateu i Llopis, entre d'altres. El catàleg que s'edità amb motiu de l'exposició ha servit de referència per a iniciatives posteriors.

Vint anys més tard, concretament el 1992, el Col·legi de Periodistes de Catalunya amb motiu dels Jocs Olímpics de Barcelona va dedicar un número monogràfic dels *Annals del Periodisme Català* al periodisme esportiu. Josep M. Figueres (1992a) va escriure-hi unes «Notes sobre un segle de revistes i diaris esportius» i en el seu article reproduïa una llista de títols de publicacions periòdiques elaborada pels redactors del catàleg de l'exposició *100 años de prensa deportiva en Cataluña*. Posteriorment els historiadors Xavier Pujadas i Carles Santacana a *L'esport és notícia...* (Pujadas i Santacana, 1997) ofereixen un estudi de la premsa esportiva des del punt de vista de les implicacions socials i també reproduïen i incorporen a aquesta llista les capçaleres d'altres indrets de Catalunya.

Autors com Andreu Mercé Varela (1992) o Josep M. Figueres (1992a) remunten al 1856 l'aparició de la primera publicació periòdica esportiva catalana. Es tracta de *El Cazador*, editat per l'Armeria Barcelonesa i, com diu el propi subtítol, estava dedicat a «defender los derechos de los cazadores y a reclamar la observancia de las leyes de caza». En canvi, Pujadas i Santacana manifesten que aquest periòdic «no es trobava incorporat a un ecosistema esportiu pràcticament inexistent encara i, en conseqüència, resultava totalment desconectat dels primers corrents catalans relacionats amb la pràctica de l'esport modern». Per ells, l'aparició de *El Cazador* és un fet aïllat, que no té a veure amb els òrgans de difusió del teixit associatiu esportiu, i perquè les primeres publicacions periòdiques esportives no apareixen fins a l'últim quart del segle XIX (Pujadas i Santacana, 1997, p. 13). En aquesta divergència hi veiem dos plantejaments diferenciats, deguts al posicionament i a l'entorn dels seus autors.

Prenent com a punt de partida la llista de títols de publicacions periòdiques inclosa al catàleg *100 años de prensa deportiva en Cataluña* i feta la consideració prèvia sobre l'origen de la premsa esportiva catalana i els fenòmens que l'originen, s'inicia la revisió bibliogràfica sobre les fonts de la premsa esportiva catalana, a partir dels tres apartats anunciats anteriorment.

Repertoris de premsa catalana

La temàtica esportiva no ha estat prou recollida en la historiografia de la premsa catalana. L'obra *Periodisme: estudis històrics del de Catalunya* de Josep Pella i Forgas, publicada el 1879, és fruit de la Renaixença, quan tot just es creaven les primeres entitats excursionistes amb una finalitat patriòtica i reivindicativa de la cultura catalana (Pella i Forgas, 1879).

Lluís Bertran i Pijoan, en motiu del centenari de la Renaixença, tingué cura de l'organització d'una exposició de premsa comarcal catalana, el 1930, i en publicà el catàleg. Al pròleg, Bertran explica els motius pels quals en va quedar exclosa la premsa de la ciutat de Barcelona, fa una revisió dels estudis bibliogràfics contemporanis i anuncia la magna obra de Givanel (Bertran, 1931).

La *Bibliografia catalana: premsa* de Joan Givanel, publicada el 1937 per la Institució Patxot, conté les publicacions periòdiques catalanes que veieren la llum de 1792 a 1925 en llengua catalana. Givanel manifesta que hauria volgut tancar la seva obra el 1923, però decidí allargar-la uns anys més per fer palès l'esforç de la premsa cata-

lana per mantenir-se, malgrat les multes i suspensions de la censura de Primo de Rivera (Givanel, 1931). Uns anys abans, Givanel donava comptes de la marxa de la seva obra a través de revistes catalanes erudites, com el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* (Givanel i Givanel, 1918-1919). En un altre article publicat als *Estudis Universitaris Catalans*, que titulà «Bibliografia de la premsa catalana», Givanel informa sobre el qüestionari que havia redactat amb els 20 punts que considera indispensables per descriure cada publicació, i ofereix dos exemples de publicacions periòdiques descrites: *Lo Pare Arcàngel* i *Un Tros de Paper*. Clou el seu article amb un advertiment: «anem a fer bibliografia, no crítica»; així doncs, anuncia que publicarà una bibliografia descriptiva (Givanel, 1926).

La *Bibliografia catalana* de Joan Givanel conté 1068 títols de publicacions periòdiques barcelonines, 72 de les quals són de la temàtica objecte d'estudi. Givanel recull una colla de revistes d'excursionisme del nou-cents i les revistes de clubs esportius i ateneus populars escrites en català del primer quart del segle xx, inclou també el setmanari *L'Esport Català*, nascut el 7 d'abril de 1925, però queden excloses del repertori algunes publicacions periòdiques esportives tan significatives com *La Nau dels Esports* o *La Rambla*, iniciades el 1929 i 1930, respectivament.

L'Agrupació Professional de Periodistes de Barcelona participà el 1937 en una exposició de premsa a París. Amb aquesta ocasió, el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, per promocionar el país i la seva premsa, edità el monogràfic *La presse catalane depuis 1641 jusqu'à 1937* (Torrent, 1937). Es tracta d'una llista extensa de títols de publicacions periòdiques catalanes, ordenades cronològicament i per poblacions, que recull la premsa publicada als Països Catalans i la premsa catalana publicada fora de Catalunya. L'obra fou dirigida per Joan Torrent, que tingué com a col·laboradors Francesc Carbonell, Josep Monfort i Rafael Bori. Aquest repertori, com d'altres, dóna testimoni de l'existència d'alguns títols de publicacions que no s'han pogut localitzar.

Torrent i Tasis manifesten a la seva obra que es referiran, «primordialment, a la [premsa] que ha aparegut escrita en català entre 1640 i 1965» i justifiquen la inclusió a la *Història de la premsa catalana* de publicacions escrites en castellà d'importància cabdal de la cultura catalana com el *Diario de Barcelona*, *El Europeo* o *El Diluvio*.

«No farem, doncs, una història de la premsa publicada en castellà a Catalunya, però no deixarem de referir-nos-hi quan sigui convenient...» (Torrent i Tasis, 1966, p. 14).

L'obra de Torrent i Tasis, de referència obligada per estudiar la premsa catalana, presenta a efectes del nostre projecte, algunes limitacions. Sense dubtar de la importància per a la cultura catalana de publicacions com *El Europeo* o *El Vapor*, sorprèn que els autors no recullin les publicacions esportives escrites en castellà de finals del nou-cents i incloguin títols molt posteriors com *El Once* o *Vida Deportiva*, dos setmanaris nascuts als anys 40 del segle xx. Per Josep M. Cadena –segons conversa telefònica mantinguda amb el periodista el 19 de juliol de 2007– aquest fet s'explica perquè els autors es veieren forçats per l'editorial a incloure publicacions nascudes a la postguerra.

Catàlegs de biblioteques amb fons esportius, bibliografies i llistes

García Melero –citat per Martín Vega (1995)– manifesta que el concepte de bibliografia s'ha confós sovint amb els de catàleg, repertori, inventari, llista i registre. Besterman, i Malclès que han assentat les bases del treball bibliogràfic, remarquen la importància del rigor metodològic. Besterman definí la bibliografia com «una llista de llibres establerta segons un principi director constant». Posteriorment Malclès també adoptaria aquesta definició, però Besterman hi afegí que havíem de recórrer al «sentit comú», perquè aquesta definició de bibliografia li plantejava un problema: els catàlegs de les biblioteques, tant els de les biblioteques especialitzades, com els d'una secció especial d'una biblioteca general han estat també redactats segons un principi constant (Besterman, 1950, pp. 11-12; Malclès, 1985, p. 9).

Simón Díaz (1971, p. 14) féu seu el postulat que ja havia argumentat Cowley el 1939, segons el qual no tota llista de llibres és una bibliografia:

«A mere list of book or articles put together without any attempt at criticism is not bibliography of any kind, though it may be skilfully constructed catalogue or repertory» (Cowley, 1949, p. 7).

A grans trets es podria concloure que els catàlegs es diferencien de les bibliografies en què el catàleg es refereix a la descripció del contingut d'una biblioteca o col·lectiu de biblioteques, mentre que una bibliografia no es limita a la localització dels exemplars.

L'evolució de les funcions, els conceptes i els àmbits d'aplicació han propiciat un acostament entre les postures que mantenien radicalment diferenciades la naturalesa de les bibliografies i la dels catàlegs. El catàleg ha passat de ser un instrument per inventariar béns a tenir una funció d'instrument o recurs de recuperació de la informació.

Jaume Moll en una obra col·lectiva dedicada als mètodes de la recerca literària ofereix una visió globalitzadora de la bibliografia i n'enumera els següents tipus:

- a) El conjunto de textos escritos existentes de o sobre un tema o materia científica.
- b) El repertorio bibliográfico, o la relación sistemática de libros, y otras publicaciones.
- c) La actividad que conduce a la información sobre determinados textos, mediante la descripción de sus ediciones o ejemplares.
- d) La disciplina que dota de apoyatura teórica y metodología científica esta actividad» (Moll, 1985, p. 145).

Moll considera que la bibliografia, a part del valor instrumental que sempre se li ha atribuït, és una ciència, que es regeix amb les seves pròpies lleis, com reconegué la IFLA, però a efectes d'aquest article, els punts b) i c) de Moll són els aplicables a les obres que revisem tot seguit.

De la llista bibliogràfica al catàleg del gimnàs Colón

Amadeu Llaverias i Rovirosa fou un entusiasta de la gimnàstica artística i un apassionat bibliòfil. Nasqué a Vilanova i la Geltrú el 24 de juliol de 1871, d'adolescent es traslladà amb la seva família a Barcelona, on el 5 de maig de 1892 inaugurava el gimnàs Colón, al carrer de Sant Pau número 111, fundat per ell mateix. Llaverias, conegut amb el sobrenom de «Gimnasta», hi donà classes durant catorze anys amb l'objectiu de difondre la cultura física entre els membres de la classe treballadora i ell mateix s'encarregà de formar la biblioteca del gimnàs. En dona testimoni Antoni Palau i Dulcet a les seves *Memòries*. Segons Palau la devoció per la gimnàstica i la seva preparació literària havien mogut Llaverias a reunir una «bona colla de fulles, estampes i llibres referents a la gimnàstica, caça, pesca, esgrima, dansa, excursionisme, etc.» (Palau i Dulcet, 1935, pp. 106-

107). Aquella col·lecció incipient, amb prop de 300 volums, s'inaugurava a la seu del gimnàs el setembre de 1902 i ben aviat va esdevenir una biblioteca rica. La primera llista bibliogràfica de la «Biblioteca Gimnàstica del Gimnasio Colón» fou publicada al número 366 de la revista *Los Deportes*, de 26 d'agost de 1905. La relació consta de 402 ítems i s'indica que es tracta del catàleg de la part pública de la biblioteca, que podia ser consultada «todos los días de 12 a 15 y de 19 a 22 horas». Aquesta biblioteca – segons Palau (1935; p. 139)– era independent de la que Llaverias destinava al propi ús. A l'inici de la llista Llaverias exposa la sistematització de l'obra, les temàtiques que abasta i les nou llengües de les obres descrites.

«Las 30 secciones en que se divide el presente catálogo quedan redactadas por orden cronológico de autores y de sus respectivas producciones en un mismo idioma, atendiéndose al orden alfabético siempre que coincidan en sus primeras fechas dos o más autores» (*Los Deportes*, 366, 26.8.1905, p. 549).

En aquesta primera edició del catàleg, Llaverias ja esmenta que el gimnàs posseïa tres edicions de l'obra *De arte gymnastica* de Girolamo Mercuriale: la de Venècia de 1587, la d'Amsterdam de 1672, i la de Madrid de 1845.

Amadeu Llaverias va voler obtenir el títol de professor de gimnàstica; per aconseguir-ho primer havia d'estudiar el batxillerat i decidí fer-ho a l'Institut General i Tècnic –avui Institut Ramon Muntaner–, de Figueres. Llaverias va tancar el gimnàs de Barcelona, embalà els seus béns i va muntar un nou gimnàs Colón a Figueres, al carrer dels Tints número 20-22, que fou inaugurat el dos de gener de 1913 (Palau, 1935, p. 106). Acabats els estudis a Figueres, Llaverias clausurà novament el gimnàs i es dedicà a estudiar la carrera de practicant i uns cursos de medicina a la Universitat de Barcelona. El 8 d'octubre de 1923 va traslladar el seu expedient acadèmic a la Universidad Complutense de Madrid, atès que per obtenir la titulació de professor d'educació física calia estar en possessió del títol de metge o practicant. En aquesta universitat obtingué el grau de professor de gimnàstica el 10 de desembre de 1924.

El *Catálogo de la Biblioteca del Gimnasio Colón* formada per Amadeu Llaverias és una font imprescindible no sols per entendre la formació de la biblioteca d'esports del propi gimnàs, sinó per conèixer els orígens de col·leccions que s'han format posteriorment a Madrid i a Barcelona. El catàleg fou confeccionat en dues etapes. La primera, impresa per Fiol de Barcelona el 1910, consta de 1.021 entrades, de les 4.000 de què constava el manuscrit i se n'estamparen uns pocs plecs que Llaverias s'endugué a Figueres, tot esperant el patrocini d'algun dels seus deixebles per poder acabar l'obra. El 1935 morí Llaverias i deixà els seus béns al llibreter Antoni Palau i Dulcet, amb qui li unia una gran amistat. Palau, fidel a la memòria de l'amic, decidí homenatjar-lo i concloure el catàleg iniciat per Llaverias (Palau, 1935, p. 107).

A l'inici de la llista bibliogràfica del gimnàs que s'imprimí a càrrec de Llaverias, figura el títol *Catálogo de la Biblioteca Gimnástico-deportiva y de conocimientos afines*. Consta de dues parts, la primera inclou les obres de gimnàstica i la segona les d'acrobàcia. Cada una de les parts segueix una ordenació en grans temes, dins els quals les obres estan agrupades per llengües i dins de cada llengua preval la data de publicació. Llaverias no translitera els títols de les obres en caràcters ciríl·lics, sinó que en reproduïx les portades. Tot i que al catàleg hi ha un apartat dedicat a les revistes, per identificar-les, cal una revisió exhaustiva de l'obra, perquè figuren també sota els diferents apartats i llengües. Aquest catàleg iniciat per Llaverias tenia la funció d'inventariar el fons de la biblioteca d'esports que ell havia format i, amb el temps, esdevingué un catàleg de llibreter, un instrument que descrivia i taxava les obres, per donar a conèixer el fons a possibles compradors.

Aquest catàleg fou enllestit per Antoni Palau i publicat per ell mateix el 1935, a continuació de l'obra iniciada per Llaverias. Diu a la coberta:

«Esta Biblioteca compuesta de 2.917 números, vale actualmente en comercio 24.000 pesetas. Su propietario la había tasado en 20.000 pesetas. Nosotros la cedemos por 14.000 pesetas, y si la venta se efectúa al contado rebajamos un 10 %» (*Catálogo de la biblioteca del gimnasio Colón*, 1935).

El catàleg presenta portada tipogràfica amb el títol estampat a la coberta i a l'interior reproduceix la portada il·lustrada dels plecsc que s'editaren el 1910, com també un retrat de Llaverias datat el 1934 i signat per Miquel Palau². Llegim a la nota introductòria a la segona part del catàleg deguda a Antoni Palau:

«He creído más práctico no seguir el sistema de catalogación de mi amigo, sino usar del más corriente en bibliografía; el de orden alfabético de autores agrupados por materias. Dado el tiempo transcurrido y el trasiego que ha sufrido esta biblioteca, hemos de lamentar la falta de algunos títulos, los cuales irán anotados al final» (*Catálogo de la biblioteca del gimnasio Colón*, 1935, p. 129).

El catàleg de la biblioteca del gimnàs Colón i el destí del seu fons és descrit amb tot detall sota l'epígraf «Llaverias y Rovirosa» al *Manual del librero hispanoamericano* de Palau que, juntament amb les *Memòries* del llibreter, esdevé una font imprescindible per entendre la història d'aquesta col·lecció. Palau al *Manual*, sobre la biblioteca del gimnàs Colón escrigué:

«Esta Biblioteca, puede que única en España en materia de sports, fue vendida por el que esto escribe, a la Generalitat de Catalunya, en 1937. A principios de 1939 el camarada J. Mesalles Estivill³, secretario de la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS, la transportó al Comité Olímpico Español hoy Ferraz 16, Madrid» (Palau, núm. 144869).

Val a dir que el propi Palau manifesta que no va veure algunes obres del gimnàs Colón quan redactava el catàleg d'aquesta biblioteca (*Catálogo...*, 1935, p. 128). Fos com fos, anys més tard, Miguel Piernavieja, director del Centro de Documentación e Información del Instituto Nacional de Educación Física y Deportes, a la introducció al *Catálogo de la Biblioteca Deportiva Nacional*, publicat pel propi INEF de Madrid el 1973, explica la procedència del lot fundacional de la biblioteca:

«En 1959, y a propuesta del que esto escribe, el entonces delegado de Educación Física y Deportes, don José Antonio Elola Olaso anticipándose a la inminente Ley de Educación Física, creaba la que desde sus comienzos se ha llamado Biblioteca Deportiva Nacional. Escasamente unos pocos centenares de libros constituían el fondo inicial, restos de una biblioteca heredada o adquirida por el primitivo Comité Olímpico Español.

Aquellos fondos fueron trasladados de Barcelona a Madrid a raíz del Movimiento Nacional, cuando el citado Comité –que desde su fundación tenía sede en Barcelona– se estableció oficialmente en la capital de España, integrado en la recién nacida Delegación Nacional de Deportes, gobernada por el glorioso general Moscardó.

No son bien conocidos los avatares de esta primitiva biblioteca. Suponemos con cierto fundamento, que había sido adquirida por la Generalitat de Cataluña al barcelonés Gimnasio Colón, uno de los pioneros de la educación física en España... Dicha biblioteca estaba formada por 2.917 títulos, muchos de ellos de gran valor comercial y bibliófilo...

El catálogo de la biblioteca del Gimnasio Colón fue iniciado por don Amadeo Llaverias y Rovirosa, que no pudo concluirlo por muerte prematura. Se hizo cargo entonces su amigo y prestigioso bibliógrafo

- (2) Miquel Palau i Claveras (Barcelona 1901-1987), fill d'Antoni Palau, fou llibreter com el meu pare i amic seu. A ell dec la informació de primera mà sobre la col·lecció del gimnàs Colón, perquè ell mateix redactà moltes de les fitxes del *Catálogo de la Biblioteca del Gimnasio Colón*. Miquel Palau, home polifacètic, llibreter i escriptor, excel·lí també com a dibuixant. En la vessant esportiva, fou un referent de l'atletisme català dels anys 20 i participà en els Jocs Olímpics de 1924 a París.
- (3) Josep Mesalles Estivill, diputat per Lleida, fou nomenat secretari de la Ponència d'Educació Física de la Mancomunitat i va estar vinculat a les iniciatives en favor de l'esport i l'olimpisme a Catalunya. També fou secretari del Comité Olímpico Español. *Vegeu*: «Ponència d'Educació Física», Arxiu de la Mancomunitat. AHDB. Lligall 3741/ Exp. 3.

don Antonio Palau y Dulcet, autor del imprescindible *Manual del librero hispanoamericano*... De alguna manera la biblioteca fue a parar a manos del Comité Olímpico Español antes de 1939, pues en los pocos ejemplares llegados a Madrid procedentes del Comité aparece con frecuencia el sello de la "Generalitat de Catalunya" y hasta con la correspondiente clasificación decimal, prueba del esmero con que fueron tratados. El traspaso o cesión de los libros por parte de la Generalitat al Comité Olímpico es suceso cuyas razones desconocemos.

Instalado definitivamente en Madrid el Comité Olímpico Español desde 1939... la biblioteca pasó en 1967 al Instituto Nacional de Educación Física, creado por la ley de 1961 y en cuyo seno se confió a los cuidados del Centro de Documentación e Información». (*Catálogo de la Biblioteca Deportiva Nacional*, 1973, pp. VII-IX).

Evidentment, Miguel Piernavieja coneixia la procedència del fons. La seva detallada introducció demostra que havia tingut a mà el catàleg de la biblioteca del gimnàs Colón i que coneixia el *Manual del librero hispanoamericano* de Palau. D'altra banda, també és lògic que Piernavieja obviés el detall que no li interessava desvetllar, quan veïa la llum el catàleg de la biblioteca de l'INEF de Madrid, ans el contrari, li interessà agrair l'encoratjament i el pressupost destinat a adquisicions de la biblioteca als successors d'Elola Olaso, Samaranch i Gich, i al propi Cagigal, director de l'INEF.

Bibliografies d'educació física

A l'inici del segle xx, la renovació del pensament pedagògic a Espanya i el contacte amb autors europeus propicia els estudis sobre l'educació física, tant els de caràcter pedagògic com els del corrent higienista. Les bibliografies d'educació física sovint han sorgit com una necessitat de mestres i pedagogs de conèixer l'estat de la qüestió sobre un tema determinat, com a resultat d'una recerca prospectiva, o bé de la necessitat de difondre una col·lecció monogràfica determinada. Els professionals de l'àmbit de l'activitat física i l'esport també han fet aportacions al camp de la bibliografia especialitzada. Una de les primeres bibliografies especialitzades en educació física i esports editades a Espanya és la *Bibliografía y material de enseñanza: educación física, higiene escolar*, publicada pel Museo Pedagógico Nacional el 1915. Es tracta d'una bibliografia selectiva de les obres sobre educació física localitzables a la biblioteca del Museo⁴. L'obra inclou llibres i revistes de la temàtica que s'especifica al subtítol de l'obra, escrits en castellà o d'autors forans traduïts al castellà. Consta de 217 ítems d'educació física i 469 d'higiene. Presenta l'ordenació alfabètica dels autors i títols de revista. Es complementa amb un índex d'autors que remet a la pàgina on es descriu l'obra. La majoria de les obres descrites presenten també una descripció analítica, feta a partir del sumari de l'obra.

Durant la seva estada a Figueres, Llaverias encetà una sèrie de col·laboracions al setmanari *La Veu de l'Empordà*. Hi feia crítica de llibres i descripció de les biblioteques que visitava. A l'article d'aquest setmanari que el «Gimnasta» titula «Notas bibliográfico-deportivas» llegim una minuciosa crítica a la *Bibliografía* publicada pel Museo Pedagógico Nacional.

«Respecto a deporte, o mejor dicho, a cultura física en general no existe aun ninguna bibliografía. Monografías bibliográficas sí que más o menos las hay. Especialmente de caza, equitación, esgrima y aeronáutica. Existen asimismo algunos catálogos, ya de libreros, ya de bibliotecas, bastante estimables.

(4) El Museo Pedagógico Nacional fou una institució creada sota l'ègida de la Institució Libre de Ensenyament. Va ser un centre actiu d'investigació pedagògica que fomentava el coneixement de la pedagogia d'autors estrangers. Va publicar bibliografies temàtiques d'obres traduïdes al castellà amb l'objectiu que arribessin als mestres. Vegeu, entre altres, Richart Bernardo, M.A.; Ramos Altamira, J. *Algunas notas sobre el Museo Pedagógico Nacional (1882-1941)*. Disponible a: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/00362845311382873232268/p0000001.htm> [Accés: 03/08/07].

Lo que nos mueve hoy a escribir estas líneas es la aparición de un importante volumen, que a pesar de contraerse, como se contrae, solamente a las obras castellanas que de unas cuantas materias deportivas ha llegado a reunir el Museo Pedagógico Nacional...» (*La Veu de l'Empordà*, 3.2.1917, pp. 3-4).

Llaverias reconeix la importància de l'obra i la necessitat de disposar de repertoris bibliogràfics, en dóna la descripció i enumera les matèries de què tracta i afegeix que hi troba a faltar alguns títols, la notícia dels quals ja havia estat donada per ell mateix amb anterioritat.

Uns anys abans de la *Bibliografía* del Museo Pedagógico Nacional, Rufino Blanco, professor de pedagogia de la Escuela de Estudios Superiores del Magisterio de Madrid havia publicat la *Bibliografía pedagógica de obras escritas en castellano ó traducidas a este idioma*. En aquesta obra Blanco es declarava deixeble de Menéndez y Pelayo, de qui –deia– havia après la metodologia del treball bibliogràfic. Aquesta bibliografia obtingué el premi de la Biblioteca Nacional de 1904 i fou publicada a càrrec de l'estat en 5 volums, entre 1907 i 1912. Segons afirma el propi Blanco, quan va conèixer la importància dels corrents d'educació física a Europa decidí fer la seva recopilació bibliogràfica:

«El cultivo de la bibliografía pedagógica extranjera me advirtió de la importancia que en todas partes se concedía al estudio de la educación física y para corresponder a tan extensa preocupación de higienistas y educadores dediqué largas vigiliias a la *Bibliografía general de la educación física*, cuyos dos tomos publiqué en 1927» (Blanco, 1932, pp. I:V).

Al pròleg de la *Bibliografía de la educación física* de Rufino Blanco –apareguda l'any 1927 en dos volums– es posa de manifest el rigor del compilador. Blanco descriu la metodologia seguida, l'abast de la seva obra i defineix què entén per educació física. El primer volum conté el pròleg, en castellà, francès i anglès, i el corpus de l'obra que presenta una ordenació alfabètica d'autors i títols i un suplement i dos apèndixs, també alfabètics, i encara un llistat que recull les últimes edicions. El segon volum està constituït pels índexs que serveixen d'instrument per consultar el primer volum i remetent a les pàgines d'aquest primer volum: índex de matèries, de llocs d'impressió, cronològic i de títols de revista. Són interessants les gràfiques que aporta amb informació del nombre d'obres dels segles xv al xviii o les obres per decennis del segle XIX. D'alguna manera es podria considerar que Blanco aporta a la seva obra estudis bibliomètrics *avant la lettre*. L'autor fa una bibliografia descriptiva amb alguna nota aclaridora, però molt poques vegades presenta comentaris crítics. Altrament, el propi Rufino Blanco donà conferències sobre la bibliografia de l'educació física referida a l'escola primària i en publicà un opuscle (Blanco, 1929).

Més modernament, Miguel Piernavieja del Pozo, director del Centro de Documentación de l'INEF de Madrid i director de la revista *Citius Altius Fortius*, especialitzada en els estudis de l'esport des d'una perspectiva humanística, es dedicà a l'estudi de les fonts de l'educació física, tal com posa en evidència l'antologia relativa a l'esport en la literatura llatina (Piernavieja, 1960). Inicialment la revista *Citius Altius Fortius* fou editada pel Comitè Olímpic Español, motiu pel qual adoptà com a títol el lema del Comitè Olímpic Internacional que havia estat proposat en el segle XIX pel pare dominicà Henri Didon, (1840-1900), pedagog que sempre va defensar la pràctica de l'esport.

A finals del segle XX es publicava l'obra de José Luis Pastor Pradillo que porta per títol *La educación física en España: fuentes y bibliografía básicas* (Pastor Pradillo, 1995). L'autor procedeix de l'àmbit de l'educació física i té una bibliografia molt extensa, però no se li coneix cap obra anterior de tipus bibliogràfic. Pastor Pradillo presenta

una recopilació de la bibliografia publicada a Espanya des dels inicis del pensament pedagògic. L'obra està dividida en tres apartats: a) bibliografia de monografies, articles de revista i actes de congressos; b) inventari de publicacions periòdiques, i c) recull de normativa legal. Per a cada un dels apartats, l'autor creà una base de dades amb la informació que obtingué de les fonts consultades, que en línies generals són molt pertinents, però no tingué cura de contrastar els duplicats procedents de fonts diferents. És una obra voluminosa que ofereix molta informació, però s'observa manca de rigor en les descripcions, cosa que s'evidencia especialment en l'inventari de publicacions periòdiques. Els errors tipogràfics han generat títols duplicats i no han estat corregits. L'autor tampoc no usa la terminologia pròpia del camp de la biblioteconomia i la documentació. Malgrat tot, aquesta obra és una font interessant per la quantitat d'informació que ofereix.

Xavier Torredadella, investigador del centre de Lleida de l'INEFC, ha estudiat els orígens de les pràctiques esportives a les terres de Lleida i la història de l'activitat física i l'esport a través de les fonts bibliogràfiques. Torredadella presentà un projecte de recerca dins el Programa d'investigació social sobre l'esport del Departament de Ciències Aplicades de l'INEFC (UdL), el curs 1997-1998. En el seu projecte, Torredadella fa un recorregut per la història de l'educació física a Espanya a través de les fonts que ha consultat i aplega una quantitat important de títols d'obres d'educació física. El projecte, inèdit, dirigit per Javier Olivera Betrán, de l'INEFC, comptà amb la presència d'altres investigadors i ha estat l'embrió de la tesi de Torredadella.

Catàlegs de les biblioteques espanyoles amb fons esportius

La Delegación Nacional de Educación Física y Deportes creava el 1959 la Biblioteca Deportiva Nacional. El lot fundacional d'aquesta biblioteca procedia del gimnàs Colón, de Barcelona, tal com s'ha exposat anteriorment. La llei d'educació física de 1961, promoguda per Elola Olaso, conté el marc legal que possibilita la creació de l'INEF de Madrid el 1967. Amb l'inici de l'activitat docent el curs 1967-1968, el fons bibliogràfic que havia estat dipositat als locals del Comitè Olímpic Español procedent de la Generalitat –i, al seu torn, del gimnàs Colón–, degudament tractat per la direcció de la Biblioteca Deportiva Nacional, ingressà al Centro de Documentación de l'INEF. Miguel Piernavieja n'explica els detalls en el *Catálogo de la Biblioteca Deportiva Nacional*, publicat el 1973.

L'antic Instituto Nacional de Educación Física de Madrid, actualment Facultad de Ciencias de la Actividad Física y el Deporte, pertany a la Universidad Politécnica de Madrid. La biblioteca disposa d'un fons ric, antic i modern, i els seus directors han investigat sobre el fons i han sabut trobar sempre l'ocasió de difondre'l a través de la publicació de catàlegs. Tal com s'ha exposat més amunt, el primer catàleg imprès de la biblioteca de l'INEF es publicava el 1973 amb el nom de *Catálogo de la Biblioteca Deportiva Nacional*. L'obra està estructurada en dues parts. La primera recull els llibres de la biblioteca i la segona les publicacions periòdiques. La informació està organitzada per temes i dins de cada tema figura una ordenació alfabètica d'autors. Després de la notícia descriptiva, que segueix les *Reglas de Catalogación* que regien a les biblioteques espanyoles, s'indica el nombre d'exemplars de l'obra que en posseïx la biblioteca. La segona part, referida a les publicacions periòdiques, està dividida en diaris i revistes. Els títols dels 8 diaris de què constava la col·lecció en el moment de publicar el referit catàleg estan ordenats alfabèticament i les revistes, per temes i dins dels temes, per títols. En el cas de les publicacions periòdiques s'indica l'estat de

la col·lecció i en alguns casos apareix una observació sobre la seva completesa. L'obra disposa de tres índexs complementaris (alfabètic d'autors, de matèries de llibres i revistes) i són una eina del tot necessària per consultar l'obra. Posteriorment es publicaren dos annexos complementaris el 1974. Aquest catàleg imprès va ser durant molts anys una font d'informació imprescindible, perquè era l'única font de què es disposava per accedir a la consulta de la col·lecció de la biblioteca de l'INEF de Madrid. La biblioteca de l'INEF trigà a tenir el fons informatitzat, i quan el tingué informatitzat ho fou en una aplicació local en CDS/ISIS. D'ençà la integració de la Facultad de Ciencias de la Actividad Física y el Deporte a la Universidad Politécnica de Madrid, el catàleg de la biblioteca és accessible en línia.

El 1988, en ocasió del 20è aniversari de l'INEF de Madrid, la biblioteca organitzà una mostra de llibre antic titulada *Deporte y Lectura* i n'edità el catàleg. Aquest catàleg conté una selecció d'obres de la biblioteca publicades entre 1571 i 1932. L'acurada selecció dels títols de l'exposició, a càrrec de Pilar Irureta-Goyena, directora de la biblioteca, posa de manifest els seus coneixements en la matèria. El recull consta de 118 títols, corresponents a la cronologia anunciada, disposats per temes i dins de cada tema per autors. Es complementa amb un índex general d'autors. És una obra molt il·lustrada amb reproduccions de portades i gravats dels llibres. Cada apartat temàtic està precedit d'una introducció, deguda a Irureta-Goyena, de cada una de les obres exposades.

El 1989 l'INEF, amb el patrocini del Comité Olímpico Español, publicava el *Catálogo del fondo antiguo: siglos XVI-XIX*. El catàleg recull 947 obres del fons de la biblioteca de l'INEF, que es presenten ordenades alfabèticament per autors i títols d'obres anònimes. Cada ítem ha estat numerat amb un número consecutiu. Per a la descripció de les obres s'utilitzà la normativa ISBD(M). A continuació de la notícia bibliogràfica de l'obra es donen, en nota, les característiques de l'exemplar i s'indiquen els repertoris que han descrit les obres. Obra profusament il·lustrada, es complementa amb índexs d'autors, il·lustradors, impressors, editors i llibreters, cronològic i de llengües.

Un tercer catàleg del fons antic de l'INEF és el que porta per títol, *El deporte en el libro antiguo*, editat per la Comunidad de Madrid el 1994, en un volum de 118 pàgines que conté el fons exposat en una mostra que tingué lloc a Madrid sobre el llibre antic d'esports en què participaren dues biblioteques, la de l'INEF de Madrid i la Biblioteca Sportiva Nazionale de Roma. L'exposició recollia 130 obres procedents d'ambdues biblioteques. El catàleg consta de tres parts diferenciades. En primer lloc figuren uns estudis introductoris sobre les biblioteques participants a l'exposició i alguns aspectes de les obres o els autors exposats, a càrrec d'especialistes en la matèria. A continuació figura el catàleg descriptiu de les obres exposades. Per a la confecció dels ítems s'ha seguit igualment la normativa ISBD(M), es donen igualment les característiques de l'exemplar i se citen els repertoris que documenten les edicions. En aquest cas, naturalment, s'indica la biblioteca posseïdora de l'exemplar. Tanquen l'obra els índexs d'autors, d'il·lustradors, d'impressors, de títols, i de llocs d'impressió i unes magnífiques reproduccions de gravats dels llibres.

Després d'aquest primer projecte de col·laboració sobre llibre antic d'esports, l'INEF de Madrid i la Universidad Carlos III van impulsar un projecte de catàleg col·lectiu de monografies, que subvencionà el Consejo Superior de Deportes. Aquesta vegada la Biblioteca de l'Esport de la Generalitat de Catalunya va ser convidada a participar-hi. Amb el producte de la recerca es va publicar un CD que portava per títol

El deporte en el libro antiguo: catálogo colectivo i fou editat pel Consejo Superior de Deportes, el 2000. Quan es va enllestir l'obra, el producte era accessible a través del web del Consejo Superior de Deportes, però es retirà del web la versió en línia i actualment només es disposa dels exemplars editats en CD-ROM⁵.

Aquest catàleg és una eina útil per la informació que conté (2.000 registres) i pel nombre de biblioteques de Madrid que foren explorades (16), però s'han detectat alguns errors metodològics a causa, probablement, de la manca de rigor de les persones que van fer el treball de camp, que afecten la presentació de la informació. D'altra banda, la interfície de consulta no resulta del tot satisfactòria. S'havia previst una segona etapa del projecte en què s'havia d'augmentar el nombre de biblioteques participants, però no es va dur a terme perquè no s'obtingué la subvenció esperada per part del Consejo Superior de Deportes.

Amb el nom de Universidad Internacional Deportiva de Verano tingueren lloc a Màlaga, l'estiu de 1984, uns cursos d'actualització permanent destinats als professionals de l'àmbit de l'educació física i l'esport. L'èxit dels cursos d'estiu va propiciar la continuació de les activitats acadèmiques. S'organitzà un centre, que prengué per nom Unisport i es constituïren els departaments de recerca, formació i documentació. La Junta de Andalucía va assumir les activitats del centre, i el 1986 el dotà d'estructura (Aquesolo, 1993).

El Departament de Documentació i Publicacions d'Unisport tingué un paper molt actiu a l'última dècada del segle xx. Fou l'organitzador de jornades de documentació i establí relacions amb les biblioteques especialitzades en esports d'Espanya i Amèrica Llatina. Unisport mantingué un programa de publicacions molt dinàmic sobre diverses temàtiques de l'àmbit esportiu. El 1992, dins la col·lecció «Deporte y Documentación», Unisport publicà el *Catálogo de publicaciones periódicas de los centros de documentación deportiva de España y Portugal*. Es tracta d'un catàleg col·lectiu que comptà amb la participació de vuit centres d'Espanya i un de Portugal. Per a la recollida de dades es dissenyà un formulari amb el programari CDS/ISIS, que s'envià als centres participants i, després de tractar les dades, s'edità el catàleg.

El 1994 Unisport passà a denominar-se Instituto Andaluz del Deporte (IAD). La llei andalusa de l'esport de 1998 encara li atribuïa les funcions d'òrgan de formació, investigació i difusió⁶. Des dels inicis del centre fins a 2003, en què José Antonio Aquesolo estigué al capdavant del departament de documentació, es dugué a terme una bona política de màrqueting del centre i de la biblioteca. Unisport, primer, i l'IAD, posteriorment, eren coneguts en els fòrums de documentació esportiva d'Europa i Amèrica Llatina. Aquesolo creà la xarxa de documentació esportiva Sportcom, integrada per països de parla castellana, i fou secretari general de la International Association for Sports Information (IASI) fins a 2003.

Els successius canvis polítics al govern andalús van afectar la dinàmica de l'organisme autònom, Instituto Andaluz del Deporte, que quedà pràcticament absorbit per la Consejería de Turismo, Comercio y Deportes. Actualment, la biblioteca

(5) Vegeu la descripció d'aquest projecte a Hernández Pérez, A.; Irureta-Goyena Sánchez, P. (2000) «Catálogo colectivo del fondo antiguo en lengua española en materia de actividad física y deporte», *Revista General de Información y Documentación*, 10 (1), pp. 171-182.

(6) Ley 8/1998, de 14 de diciembre, del Deporte, *BOJA*, 148, de 29 de diciembre de 1998, p. 15838.

de l'IAD és gestionada des del centre de documentació de la Consejería i es treballa amb un únic catàleg, el de la Consejería.

La Llei 10/1990, de 15 d'octubre, de l'esport, defineix el Consejo Superior de Deportes com un organisme autònom de caràcter administratiu adscrit al Ministeri d'Educació i Ciència. D'ençà de la seva creació, les activitats del servei de documentació van complementar les activitats dels gabinets de premsa i relacions internacionals del Consejo Superior de Deportes. El Consejo Superior de Deportes fou el centre espanyol representant de l'Estat espanyol al Comitè de Desenvolupament de l'Esport (CDDS) del Consell d'Europa, fins a la dissolució d'aquest darrer comitè, i formava part de la xarxa europea de responsables nacionals per a la informació esportiva (SIONET)⁷.

El Servicio de Documentación e Información és l'òrgan successor, en matèria de documentació, del seu corresponent dins l'Instituto de Ciencias de la Actividad Física y el Deporte (ICEFYD), creat el 1980. El Servicio de Documentación e Información té encomanades dues tasques: les corresponents a l'àmbit bibliotecari i les referides al camp editorial. Erika Schwarz, cap del servei, publicà el 1989 una acurada revisió bibliogràfica titulada «Bases de datos específicas sobre el deporte», en què descriu les bases de dades d'esports accessibles des d'Espanya: les alemanyes *Spofoor*, *Spolit*, *Sport*; la francesa *Héraclès*; el projecte internacional Sport/IASI, i la base de dades europea *ESRDB* de projectes d'investigació esportiva del Consell d'Europa (Schwarz, 1989, pp. 57-69). La biblioteca del Servicio de Documentación e Información és d'ús públic i té catalogat el fons en una aplicació dissenyada en CDS/ISIS.

La Fundación Pedro Ferrándiz és un centre d'investigació i documentació creat a Madrid el 1991 amb l'objectiu de recopilar un fons esportiu divers dedicat exclusivament al bàsquet. El fons del centre està format per material documental divers i objectes de museu. La fundació organitza clínics, simposis i exposicions de la seva especialitat i publica els resultats de les activitats en castellà i anglès. La biblioteca rebé el nom de Biblioteca Samaranch, perquè s'originà amb la donació d'un lot important d'aquesta especialitat que cedí Juan Antonio Samaranch. Ha estat editat el catàleg procedent de la donació Samaranch, així com catàlegs de filatèlia i medallística. La biblioteca dissenyà una aplicació en CDS/ISIS per catalogar el seu fons i elaborà un thesaurus de bàsquet que no ha estat editat.

Per la seva banda, les biblioteques de les facultats de ciències de l'activitat física d'Espanya tenen el catàleg integrat al de la universitat a la qual pertanyen.

Catàlegs de les biblioteques catalanes amb fons esportius

La llei catalana de l'esport defineix l'INEFC com a organisme autònom de la Generalitat que té com a finalitat la formació, l'especialització i el perfeccionament dels llicenciats en educació física i esport. L'INEFC disposa de dos centres docents, el de Barcelona inaugurat el curs 1975-1976, i el de Lleida inaugurat el curs 1982-1983. Acadèmicament els dos centres estan adscrits a les universitats de Barcelona i Lleida,

(7) El concepte d'informació esportiva, generalment fa referència a la informació proporcionada pels països membres sobre cinc àrees d'interès del Consell d'Europa: instal·lacions esportives; dopatge; dona i esport; esport escolar, i legislació esportiva. Amb la informació recollida, el CDDS publicava el butlletí trimestral *Sports Information Bulletin=Bulletin d'Information Sportive*.

respectivament, i les biblioteques d'ambdós centres participen del catàleg local de les seves universitats, a més del CCUC.

El Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport (CEO) de la Universitat Autònoma de Barcelona va ser creat el 1989 per promoure els valors de l'esport i els ideals de l'olimpisme. El CEO es dedica a la recerca, documentació i formació sobre l'olimpisme i manté un web modèlic, per la seva estructura i continguts. El centre d'informació i documentació del CEO gestiona una important col·lecció especialitzada en els Jocs Olímpics de Barcelona i en olimpisme. La col·lecció dels Jocs de Barcelona està integrada al catàleg general de la Universitat Autònoma de Barcelona i participa, en conseqüència, del CCUC. Una part del fons està descrit en bases de dades d'ús intern i es troba en procés de reconversió al catàleg general de la UAB.

El 1995 María Pilar Cid, investigadora del CEO, defensà la seva tesi doctoral titulada *El movimiento olímpico y la información documental: análisis de fuentes, tipología y métodos de tratamiento* (Cid Leal, 1995). Cid descriu, sistematitza i analitza les fonts d'informació objecte de la seva tesi. Presenta un exhaustiu estat de la qüestió sobre biblioteques i centres especialitzats en esports que contenen documentació sobre olimpisme i jocs olímpics. Aporta una guia dels principals productors d'informació olímpica, com el Comitè Olímpic Internacional i les federacions esportives internacionals, i ofereix una bibliografia que ella mateixa ha elaborat sobre olimpisme, que consta de més de 600 títols. Finalment fa un estudi de cas sobre l'arxiu del Comitè Organitzador Olímpic Barcelona 1992 (COOB'92), perquè el considera una font d'informació imprescindible per als investigadors que vulguin estudiar els Jocs de la 25a Olimpíada.

Els orígens de la Biblioteca de l'Esport es remunten als traspassos de competències de l'Estat a la Generalitat de Catalunya en matèria d'educació física i esport, l'agost de 1980. La Direcció General de l'Esport de la Generalitat heretà un fons bibliogràfic de temàtica esportiva procedent de les institucions anteriors, que volgué organitzar, preservar, incrementar i difondre. A aquell nucli inicial s'hi afegiren les adquisicions per compra i les donacions d'esportistes catalans o dels seus hereus.

A l'inici de la dècada dels 80, quan la Direcció General de l'Esport dictava les bases de la seva política esportiva, tingué lloc la reclamació i retorn d'una part de la col·lecció de llibres procedents de la Generalitat republicana, que havien anat a parar a l'INEF de Madrid. Aquell fet propicià per part dels dirigents esportius la valoració de la biblioteca i s'inicià una campanya per obtenir donacions.

Per la seva vàlua documental és digne de menció el fons de Guerau Garcia que ingressà el 1983. Garcia, periodista de *El Mundo Deportivo* i campió d'Espanya i de Catalunya de marxa atlètica, reuní una bona col·lecció de revistes esportives i una reconeguda col·lecció de cartells litogràfics. Guerau Garcia havia fundat a Barcelona el 1935 la revista *Catalunya Atlètica*, dirigida per ell mateix.

Una altra donació important és la col·lecció, majoritàriament de futbol, formada pel periodista Luis Lainz. El 2002 en morir Lainz, la seva vídua feu donació de la col·lecció reunida pel seu espòs a la Generalitat de Catalunya, perquè fos integrada a la Biblioteca de l'Esport. Entre els títols de publicacions periòdiques ingressades destaquem *Dicen*, *Lean* i *Olimpia*, publicades a Barcelona a la dècada dels anys 50.

La Biblioteca de l'Esport fou inaugurada el 3 de maig de 1986, dins el marc del Museu i Centre d'Estudis de l'Esport Dr. Melcior Colet. Entre 1986 i 1989 la biblioteca

participà activament en les activitats del museu i redactà quatre bibliografies, corresponents a la temàtica de les exposicions organitzades pel museu. Es publicaren les bibliografies de bàsquet, tennis, jocs olímpics i atletisme. El mateix 1986 la biblioteca publicà el *Catàleg de publicacions periòdiques*, en un volum de 106 pàgines.

La Biblioteca de l'Esport forma part de les Biblioteques Especialitzades de la Generalitat (BEG) i participa del seu catàleg. També ha integrat el fons al CCUC i participa en dos projectes de la Memòria Digital de Catalunya; en el projecte ARCA, de digitalització de revistes antigues impulsat per la Biblioteca de Catalunya, i amb la Col·lecció de cartells de la Biblioteca de l'Esport.

Pel que fa al fons modern, és significativa la col·lecció de medicina de l'esport, constituïda a partir dels intercanvis de revistes biomèdiques que inicià la revista *Apuntes de medicina deportiva*. Posteriorment, s'hi afegiren altres subscripcions, i posteriorment, els recursos electrònics. Aquesta col·lecció ha esdevingut una font de referència valorada i emprada pels investigadors de les institucions acadèmiques i mèdiques d'arreu de l'estat i institucions membres de la IASI.

Altres bibliografies especialitzades

Com a bibliografia catalana especialitzada, referida a un camp més ampli, el de la comunicació, esmentem la *Bibliografia catalana de la comunicació* dirigida per Daniel E. Jones i publicada pel Centre d'Investigació de la Comunicació el 1997. L'obra recull la producció bibliogràfica sobre comunicació publicada dins l'àmbit dels Països Catalans i Andorra, així com la bibliografia d'altres autors traduïda i publicada dins aquest mateix àmbit territorial, des de 1796 a 1996. La bibliografia conté uns 12.000 ítems referits a la comunicació. Per recollir la bibliografia es realitzà un treball de consulta de catàlegs i bases de dades i es creà la base de dades COMCAT, per tractar la informació. A partir de la informació recollida és tractaren les dades i s'obtingueren diversos subproductes, com l'anàlisi bibliomètrica de la producció estudiada, que permet una valoració quantitativa de la recerca. Aquest estudi precedeix la llista de bibliografia que figura al final del volum (Jones, 1997)⁸.

Estudis de premsa esportiva

Feta la revisió dels autors que han estudiat la història de la premsa a Espanya i a Catalunya, es constata que com més ampli és el domini que es vol abastar, menys s'aprofundeix en la realitat que es tracta.

Històries de la premsa

La *Historia del periodismo universal*, dirigida per Josep Lluís Gómez Mompert, Enric Marín i Alfonso Braojos Garrido (1999) fugí del nostre camp d'estudi, perquè com assenyala Alfons González en la seva tesi, aquesta obra supera la concepció tradicional de les històries descriptives del periodisme per esdevenir una història de la comunicació social (González Quesada, 2001).

(8) Una primerenca versió d'aquesta base de dades fou presentada en exemplar ciclostilat a les Primeres Jornades d'Història de la Premsa, amb el títol *Bibliografia catalana sobre història de la premsa: llistat provisional de referències existents al Banc de Dades COMCAT* (1992).

Les històries de la premsa espanyoles de Sánchez Aranda i Barrera del Barrio (1992) i la de Fuentes i Fernández Sebastián (1977) no fan cap referència a la premsa especialitzada en esports. Amb tot Pedro Gómez Aparicio, a la seva voluminosa obra *Historia del periodismo español*, es refereix a *El Sport Español*, com a la primera publicació periòdica esportiva espanyola que, segons ell, es va publicar a Barcelona el 1885, diu que no n'ha vist cap exemplar i li suposa una curta durada (Gómez Aparicio, 1971, p. 579). Sorpren que el propi Gómez Aparicio digui que aquesta publicació no merescu ser recollida per Joan Torrent i Rafael Tasis a la *Història de la premsa catalana*, perquè els criteris d'inclusió de títols dels dos autors catalans són palesos al pròleg de la seva magna obra. Al seu torn, Sáiz i Seoane, al tercer volum de la seva obra (1990), han dedicat algunes ratlles a la premsa esportiva catalana, tot i que, en general, reporten la informació publicada en altres fonts i no van més enllà de l'enumeració dels títols de les publicacions.

Pel que fa a les contribucions a la historiografia de la premsa catalana, Joan Torrent publicà *La premsa de Barcelona (1641-1967)*, l'any 1970. Es tracta d'una obra de divulgació en què l'autor fa una síntesi de la història de la premsa de la ciutat i dedica dos apartats al tema objecte d'aquest estudi: les revistes esportives i les d'excursionisme.

És rellevant la tasca de recerca duta a terme per Josep M. Figueres. Amb el títol «Fonts per a l'estudi de la premsa catalana», Figueres presenta un detallat estat de la qüestió sobre la història de la premsa que abasta des de l'obra de Pella i Forgas fins a les tesis de Jaume Guillamet, Josep Lluís Gómez Mompert i Joan Manuel Tresserres (Figueres, 1991, pp. 132-149).

Jaume Guillamet (1994) fa referència explícita al periodisme esportiu «sorgit modestament entorn de l'excursionisme i la gimnàstica i el ciclisme i altres disciplines minoritàries i es desenvolupà especialment als anys 20, quan el futbol, comença a imposar-se com a esport popular» (Guillamet, 1994, p. 99).

Història de la premsa esportiva catalana

El catàleg de l'exposició *100 años de prensa deportiva en Cataluña*, organitzat dins el marc del Saló Nàutic Internacional de Barcelona l'any 1972, és la primera recopilació sistemàtica de premsa esportiva publicada, essencialment, a la ciutat de Barcelona. El catàleg de l'exposició recull 516 títols de publicacions periòdiques que s'havien reunit gràcies al suport i la participació d'institucions públiques i a l'aportació de col·leccionistes particulars. Es tracta d'una llista bibliogràfica que presenta una ordenació cronològica i dins la cronològica figuren els títols de les publicacions ordenats alfabèticament. Com ja s'ha dit, l'estudi d'aquest catàleg ha estat una de les fonts per elaborar la bibliografia que ha organitzat aquest article.

En ocasió dels Jocs Olímpics de Barcelona, el Col·legi de Periodistes de Catalunya impulsà diverses iniciatives per enaltir el paper dels mitjans de comunicació. Els òrgans de comunicació del Col·legi, les publicacions *Annals del Periodisme Català* i *Capçalera*, editaren sengles números monogràfics a la premsa esportiva catalana i al gran repte dels periodistes amb motiu del fenomen comunicatiu que suposava un esdeveniment d'aquesta magnitud. Dels articles publicats als *Annals del Periodisme Català*, en destaquem dos que tracten dels orígens de la premsa esportiva catalana, tots dos amb un títol prou explícit: «Notes sobre un segle de revistes i diaris espor-

tius», de Josep M. Figueres (1992a), i «'Xut!' i 'El Once' dos títols bàsics de la premsa esportiva d'humor», de Josep M. Cadena (Cadena, 1992).

D'altra banda, el mateix 1992 el Col·legi de Periodistes de Catalunya, en col·laboració amb l'Arxiu Històric de la Ciutat, organitzà una exposició titulada *200 anys de premsa diària a Catalunya*. L'exposició fou comissionada per Josep M. Huertas Clavería, i Ramon Alberch, i en la recerca documental col·laboraren M. Glòria Porrini i Manuel Rovira. El catàleg que s'edità –dirigit per Josep M. Huertas– és modèlic, tant pels estudis introductoris com per la descripció dels diaris; evidentment, conté els diaris esportius (Huertas Claveria, 1995).

Al seu torn, Lluís Solà Dachs publicà el 1996 un article a la revista *Capçalera* que porta per títol «Diaris i revistes al segle de l'esport» en què ofereix una visió general del que ha significat la premsa esportiva catalana (Solà Dachs, 1996). Aquest autor ha investigat i ha publicat sobre premsa humorística catalana i en tots els seus treballs fa referència a la significació i repercussió que tingué el setmanari esportiu *Xut!* (Solà Dachs, 1973; 1978-79). També ha recollit la significació del setmanari *Xut!* a la seva darrera obra titulada *La caricatura política i social a Catalunya: 1865-2005* (Solà Dachs, 2005)⁹.

Xavier Pujadas i Carles Santacana han investigat la història de l'esport a Catalunya des del punt de vista de les implicacions socials. A *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya* els autors es refereixen al paper de la premsa esportiva catalana dins un context històric (Pujadas i Santacana, 1994-1995); però la publicació el 1997 de *L'esport és notícia* suposà l'estudi definitiu de la història de la premsa esportiva catalana (Pujadas i Santacana, 1997). Aquests autors fan una interpretació dels fets tot relacionant els propagadors de l'esport a Catalunya, que eren allora els primers practicants, amb els òrgans de comunicació dels clubs i les empreses periodístiques. L'estudi de Pujadas i Santacana ofereix una anàlisi social i política del periodisme esportiu català. L'obra es clou amb tres apèndixs, una descripció de capçaleres, un diccionari biogràfic de periodistes esportius i una llista de capçaleres aparegudes a Catalunya des de 1856 a 1996. Aquesta llista prengué com a base i amplia a tot Catalunya la llista publicada per Figueres el 1992, que ell havia confeccionat a partir de la llista publicada al catàleg de l'exposició *100 años de prensa deportiva en Catalunya*.

Instruments de descripció de les capçaleres

La premsa ha estat sovint estudiada pels historiadors com a font de la història. El 1958 María Carmen García Nieto presentà la tesi doctoral titulada *La premsa diària de Barcelona de 1895 a 1910*. Anys més tard, Tuñón de Lara (1986, pp. 241-457) incloïa un capítol de la tesi de García Nieto en el recull que titulà *Prensa y sociedad en España (1890-1936)*. En la seva tesi, García Nieto manifestava la necessitat de localitzar les publicacions, catalogar-les i confeccionar una fitxa descriptiva que contingui informació sobre el tiratge, la venda i altres elements que permetin conèixer-ne el grau d'incidència en l'opinió pública i la difusió de la publicació.

Aquesta necessitat de disposar d'eines per a la descripció de les publicacions periòdiques no és nova. Givanel quan preparava la seva magna obra va redactar un qüestionari que envià als col·leccionistes i als directors de les publicacions dema-

(9) A més, Lluís Solà Dachs havia publicat el 1978 la *Història dels diaris en català* que, de temàtica esportiva, recull *La Nau dels Esports* (1929) i *La Rambla* (1930-1936).

nant-los les dades que havien de fer constar de cada publicació i es planyia de les poques respostes que obtingué.

El 1991 Celso Almuïña presentà en un seminari d'estudis de premsa local organitzat a Zamora, el model de fitxa hemerogràfica que ell mateix havia redactat quan va estudiar la premsa de Valladolid (Almuïña Fernández, 1991). Aquesta minuciosa fitxa ha estat valorada per altres investigadors, com Alfons González Quesada que en el seu estudi de fonts i consideració sobre les fitxes hemerogràfiques fa una aportació a la descripció de les col·leccions hemerogràfiques (González Quesada, 2001). En aquest sentit, es pot veure per exemple el treball *La premsa a la província de Tarragona durant la segona República: 1931-1936* (Anguera, Gavalvà i Pujadas, 1996).

Figueres des de diferents fòrums ha reclamat a les administracions la salvaguarda del patrimoni hemerogràfic i ha maldat per consensuar entre els investigadors una norma de descripció de les capçaleres i la confecció d'inventaris que continguin les publicacions periòdiques catalanes. En una nota publicada a la revista *Capçalera*, Figueres expressà el significat de les Primeres Jornades d'Història de la Premsa i manifestà que a Catalunya no existia, com en altres països, una política hemerogràfica coherent i racional que vetllés pel manteniment, recerca i catalogació del patrimoni (Figueres 1992c). Les Primeres Jornades d'Història de la Premsa foren organitzades el 1992 per la Societat Catalana de Comunicació, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, al centre Borja de Sant Cugat. Posteriorment, la revista *Gazeta* en publicà les actes al número 1 –i únic– de 1994. El president de la Societat, Jaume Guillaumet, i el director de la revista, Josep M. Figueres, fan sengles presentacions. Figueres escrigué:

«L'objectiu del col·loqui i de la *Gazeta* és constituir una plataforma de recerca de l'hemerografia, la investigació i la divulgació dels documents i treballs que tenen el nexa comú de la història de la premsa» (Figueres, 1994, p. 9).

No és estrany, doncs, que, Figueres (1995), a *Materials d'història de la premsa a Catalunya (segles XIX i XX)*, publiqui una metodologia sobre l'elaboració d'un cens de premsa. Aquesta metodologia ha estat seguida per altres autors a Catalunya i estudiada per González Quesada (2001) en la seva tesi, esmentada més amunt.

Finalment, Guillaumet, a l'obra *Els orígens de la premsa a Catalunya*, també redacta una fitxa hemerogràfica per descriure les capçaleres que estudia. La fitxa, diu Guillaumet, respon a l'anomenat model de periòdics antics, on no apareixen figures que sorgirien posteriorment, com l'editor, les zones de difusió i el tiratge (Guillaumet, 2003, p. 321).

La planificació bibliotecària i editorial de les institucions catalanes envers l'esport (1918-1939)

Durant el període d'entreguerres (1918-1939) els valors regeneracionistes que ofería l'esport, propagats pels corrents higienistes que venien d'Europa, foren reivindicats pels defensors de l'esport i presentaren la seva proposta a les institucions públiques catalanes. La Mancomunitat de Catalunya va desenvolupar una tasca important en cultura, pedagogia i infraestructures i va dissenyar alguns projectes esportius, que no es van poder posar en pràctica. La Mancomunitat i la Generalitat van dur a terme alguns projectes esportius i culturals, entre els quals figura la planificació de biblioteques catalanes amb fons esportius. El Consell de Pedagogia de la Mancomunitat creà el 1921 la Ponència d'Educació Física, com a òrgan consultiu, que tenia la missió d'estudiar els problemes relatius a l'orientació, coordinació i direcció de la cultura

física i esportiva a Catalunya (Pujadas i Santacana, 1992, p. 106; Pujadas i Santacana, 1997, p. 32). La Ponència va fer una tasca de planificació que contemplava la creació de l'Institut Català d'Educació Física, que comptava amb una biblioteca:

«...El Instituto Catalán de Cultura Física proyecta basar su acción en puntos prácticos; en principio, formará una biblioteca deportiva, donde el ciudadano, el pedagogo, el científico, el hombre de ciencia o el organizador deportivo, puedan nutrir su inteligencia, o hallar cuanto en materia de educación física ha visto la luz...» (*El Mundo Deportivo*, 29.8.1920, p. 2).

Durant la Segona República, la Generalitat encarregà al Sindicat de Metges de Catalunya una sèrie d'estudis. Una subponència d'higiene, amb el Dr. Soler Damians al capdavant, va elaborar un projecte, que titulà «Organització de l'educació física a Catalunya». El projecte preveia la creació «d'una biblioteca especialitzada on puguin ésser consultades les obres i revistes de caràcter científic relacionades directament o indirectament amb l'educació física». El diari *L'Opinió* en publicà el text íntegre el 1933 (*L'Opinió*, 12.8.1933, p. 7; també es pot consultar Torrebada, 2000, pp. 23-26).

Amb aquests precedents, la Generalitat creava per decret de 28 d'agost de 1936 el Comissariat d'Educació Física i Esports que presidí el Dr. Josep Soler i Damians. Uns mesos més tard es dotava d'estructura el Comissariat amb la creació el 23 d'octubre de 1936 de l'Institut Català d'Educació Física i Esports. El decret de creació contemplava «...crear la Biblioteca d'Educació Física i Esports i un fitxer bibliogràfic, tan extens com sigui possible, per tal que tothom que vulgui documentar-se pugui fer-ho» (DOG, 302, de 28 d'octubre de 1936, pp. 372-373).

La biblioteca va ser creada i va ser organitzada. Al pressupost del Comissariat d'Educació Física i Esports de la Generalitat dels mesos d'abril maig i juny de 1937 figura la partida destinada a la compra a terminis de la Biblioteca Llaveries i una altra partida en concepte de subscripcions i adquisició de volums¹⁰. Uns anys més tard, Palau escrigué al *Manual* «esta biblioteca... fue vendida por el que esto escribe, a la Generalitat de Catalunya, en 1937...», tal com s'ha esmentat més amunt.

Els exemplars procedents del fons del gimnàs Colón presenten diversos signes externs que n'identifiquen l'antic possessor, com el segell de pertinença a la biblioteca del Comissariat, un número de registre de la mateixa mà, i la signatura usada a les biblioteques catalanes. Recordem que el propi Piernavieja afirmava que els llibres del lot fundacional de l'INEF de Madrid portaven «...la correspondiente clasificación decimal, prueba del esmero con que fueron tratados» (*Catálogo de la Biblioteca Deportiva Nacional*, 1973, p. ix). Dins el camp editorial, el Consell de Pedagogia de la Mancomunitat creà la col·lecció Minerva, dirigida per Eugeni d'Ors. El propòsit divulgatiu de la sèrie queda reflectit en el subtítol que se li donà de «Col·lecció de coneixements indispensables», sèrie en què Jordi Rubió hi publicà el 1916 *Com s'ordena i cataloga una biblioteca*.

També en aquesta sèrie, Josep Elias i Juncosa¹¹, periodista esportiu i promotor d'iniciatives esportives hi publicà dos volums: *Els jocs de pilota* (1916) i *Ejercicios de*

(10) Generalitat de Catalunya. Comissariat d'Educació Física i Esports. «Pressupost pels mesos abril, maig, juny». AHDB. Lligall Q- 273 Exp. 1937/Carpeta 80, f 63.

(11) Josep Elias i Juncosa (Tarragona 1880-Barcelona 1944) impulsà la creació i dirigí la col·lecció «Los Sports» de l'editorial Sintés, que seguia el model de la col·lecció anglesa Spalding's athletic library. A ell és deu el primer número de la col·lecció «Los Sports» titulat *Football Asociación* (1914). El seu fill Raimon va escriure la biografia del pare (Elias i Campins, 1992).

mar (1918). A més, Josep Elias Juncosa –col·laborador de *La Veu de Catalunya* on signava com a «Corredisses»– va difondre l'ideari esportiu en ambients pedagògics, com ho confirmen els seus articles sobre «Pedagogia esportiva» i «Per què fem esport», publicats a la revista *Quaderns d'Estudi*, òrgan del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya, durant els anys 1916 i 1918, i reproduïts recentment en una reedició facsímil (Santacana, 2003).

Com assenyala Roig i Rosich (1992, p. 613), la Dictadura de Primo de Rivera posà fi a la tasca cultural duta a terme per la Mancomunitat, i a partir de gener de 1925, s'evidenciaren els signes de desmantellament de la institució. Acabades les subvencions oficials a la cultura catalana, hi hagué una resposta per part del catalanisme conservador i s'iniciaren alguns projectes editorials transcendentals per a la cultura del país. En aquesta línia, la creació de la Fundació Bernat Metge el 1922, sota el mecenatge de Cambó, dotà la tradició humanística d'un instrument científic i ajudà el ressorgiment nacional. El 1924 es creà la *Revista de Catalunya*, dirigida per Rovira i Virgili. Altrament, Josep M. de Casacuberta fundava al mateix any l'editorial Barcino, amb dues col·leccions capdavanteres, «Els nostres clàssics» i la «Col·lecció popular Barcino» i Antoni López Llausàs, Josep M. Cruzet i Manuel Borràs fundaven la Llibreria Catalònia. Tot plegat palesa que hi havia un mercat cultural adreçat a un sector erudit que el règim de Primo de Rivera va permetre perquè totes aquestes iniciatives havien estat impulsades pels sectors conservadors. En canvi, el directori militar no permetia l'ensenyament de la llengua catalana a l'escola, ni l'ús del català en l'administració.

Proclamada la Generalitat de Catalunya, el govern impulsà algunes iniciatives de temàtica esportiva. El 1930 s'havia instituït a Barcelona la Mutual Esportiva de Catalunya, entitat de previsió social depenent de la Federació Catalana de Futbol, que fundà i dirigí el Dr. Emili Moragas, amb la finalitat d'atendre els esportistes lesionats. La pròpia Mutual edità el 1935 un estudi del Dr. Suriol, cap del servei medicoantropomètric de la Mutual, titulat *Dos mil casos d'intervenció mèdica en l'esport*. Aquest treball recull l'activitat duta a terme durant els primers tres anys de funcionament del centre, a través d'un acurat estudi estadístic dels casos dels esportistes lesionats. L'any següent, els doctors Emili Moragas i Josep Suriol prepararen dues comunicacions per presentar al congrés internacional de metges esportius organitzat a Berlín el 1936, amb motiu de la celebració dels Jocs Olímpics d'estiu en aquella ciutat, els títols de les quals eren ben significatius: *Tres mil quinientos casos de traumatismos del fútbol: registro estadístico de los mismos con clasificación de lesiones y su distribución anatómico-topográfica*, i *Trescientos casos de traumatismos en la práctica del boxeo*. Tots dos treballs foren publicats per separat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya l'any 1936, per bé que avui gaudim d'un text únic, gràcies al Dr. Ramon Balius i Juli, que aplega aquests dos notables treballs (Balius, 2007).

Convé recordar que ambdós metges havien estat comissionats per la Conselleria de Cultura de la Generalitat per assistir al congrés i presentar dues comunicacions. Els dos estudis, datats el maig de 1936, van ser impresos en castellà, amb resums en francès, alemany, italià i anglès. Aquests treballs, a part de l'interès de l'estudi dels casos tractats a la Mutual Esportiva de Catalunya, ofereixen una característica que els fa més interessants pel fet que no se'n degué fer massa difusió, perquè els metges no pogueren anar a Berlín per l'esclat de la Guerra Civil.

El mateix 1936 Josep Soler i Damians publicà *Assaig d'un pla general d'educació física*. Francesc Pujol i Algeró, company del Dr. Soler Damians i autor del pròleg ex-

plica que aquesta obra és la primera part d'una obra general que ha estat concebuda en tres parts. L'autor ha volgut assentar les bases del seu raonament en aquesta primera part, que ha anomenat documental. Dedicava un capítol a definir els conceptes que s'utilitzaran: educació física, cultura física, gimnàstica, esport, etc. A continuació fa un resum històric i crític de les tendències educatives i tanca aquesta primera part documental amb unes nocions de biologia. La bibliografia que aporta l'autor posa de manifest la seva formació francòfona (Soler i Damians, 1936). A la part superior de la portada de l'obra figura el nom d'Acadèmia d'Educació Física de Catalunya, que per Xavier Torredadella és un nom alternatiu de l'Institut Català d'Educació Física (Torredadella, 2000).

El 1936 l'editorial Barcino publicava l'obra *Resum d'educació física* de Joaquim Ral i Banús, metge de la Comissaria d'Educació Física i Esports. Al pròleg, l'autor, imbuït de l'ideal del seu temps, manifesta el propòsit de la seva obra:

«...voldríem contribuir a acréixer l'interès de les joventuts catalanes vers aquestes sanes i nobles activitats que, alhora que permeten de retrobar l'esperit racial d'empresa de què ens parla la història, són el signe inequívoc d'un brillant esdevenidor de la pàtria» (Ral i Banús, 1936).

L'Acadèmia d'Educació Física de Catalunya edità el 1937 el text de les conferències impartides els mesos de març i abril pels doctors Joaquim Ral i Banús, a la sala d'actes de la pròpia acadèmia, i Emili Mira i Soler Dorff a la sala de conferències de l'Institut Psicotècnic, dirigit pel propi Emili Mira. D'aquesta obra se'n feu una edició de 250 exemplars¹².

Finalment, el mateix Comissariat d'Educació Física i Esports de la Generalitat de Catalunya edità el 1938 un manual de bàsquet redactat per Joan Bucheli, president de la Federació Catalana de Basquetbol (Bucheli, 1938)¹³.

El col·leccionisme privat: la Biblioteca Deportiva Samaranch

Juan Antonio Samaranch va néixer a Barcelona el 1920 en una família benestant dedicada a la indústria del tèxtil. La seva afeció a les arts i a l'esport es remunta a la infantesa. El seu pare, Francisco Samaranch, va ser un home empenedor, amant de la bibliofília, la filatèlia i mecenes d'artistes, activitats que sens dubte van ajudar a desvetllar la sensibilitat artística del seu fill i la seva afeció al col·leccionisme. En la seva trajectòria política, Samaranch ha ocupat diversos càrrecs: regidor municipal de l'Ajuntament de Barcelona, diputat i president de la Diputació Provincial, delegat provincial i nacional de la Delegación Nacional de Educación Física y Deportes, president del Comitè Olímpic Espanyol, vicepresident del Comitè Olímpic Internacional, president de la Federació Internacional de Salons Nàutics i ambaixador a Moscou. Però obtingué el prestigi internacional com a president del Comitè Olímpic Internacional, càrrec que ostentà entre els anys 1980 i 2001. Actualment n'és president honorari.

Samaranch, col·leccionista nat, reuní –a més de llibres d'altres temàtiques– una important col·lecció de documents especialitzats en esports. Amic de Mateu Llopis, va viure molt de prop el desenvolupament de les biblioteques populars de la província

(12) La conferència impartida pel doctor Emili Mira i López, titulada «Influència de la cultura física en la formació ètica de la joventut», ha estat reproduïda en Vilanou i Laudo (2004: 27-35).

(13) Sobre els orígens del bàsquet a Catalunya i l'obra de Bucheli, vegeu: Puyalto, L. *La popularització del bàsquet a Catalunya...* (2008).

cia de Barcelona, els anys seixanta, i proposà a Mateu la creació d'una gran biblioteca pública d'esports a Barcelona¹⁴. La proposta no reeixí tot i que s'havia encarregat a l'arquitecte provincial el projecte¹⁵. Finalment, Samaranch el 1964 donava la seva col·lecció de temàtica esportiva a la Diputació de Barcelona, perquè s'obris al públic amb el nom de «Biblioteca Deportiva Juan Antonio Samaranch»¹⁶.

Inicialment, aquesta col·lecció fou instal·lada i inaugurada en unes dependències de la Biblioteca de Catalunya. La col·lecció Samaranch mantenia un registre propi, però la gestió es portava des de la Biblioteca aleshores anomenada Central i s'integrà al fons de la col·lecció general. Posteriorment, degut a uns canvis estructurals, la col·lecció Samaranch restà tancada al públic. La premsa reaccionà tímidament contra el tancament de la sala de consulta de la Biblioteca Samaranch –José Luis Lasplazas preguntava «Qué pasa con la Biblioteca J. A. Samaranch?» des de les pàgines de *El Mundo Deportivo* el 8 de setembre de 1967– però la protesta no accelerà una nova obertura de la col·lecció.

Als anys 80 es pensava en la creació d'un complex esportiu al centre de Barcelona, finançat per les administracions catalanes, per hostatjar-hi un museu i una biblioteca dedicats a l'esport. Possiblement també es pensava que podria ser el marc ideal per instal·lar-hi la Biblioteca Samaranch. El 1981, el propi Samaranch, aleshores President del Comitè Olímpic Internacional, intercedí perquè un metge barceloní amic seu, propietari de la Casa Company, edifici modernista construït per Puig i Cadafalch el 1911, el donés a la Generalitat de Catalunya, amb la finalitat d'instal·lar-hi un museu dedicat a l'esport. El conveni de cessió entre el Dr. Melcior Colet i la Generalitat se signava el 1982. Després de les obres de rehabilitació, la Casa Company obria les portes el 3 de maig de 1986 i s'hi inaugurava el Museu i Centre d'Estudis de l'Esport Dr. Melcior Colet. La Biblioteca de l'Esport, aleshores denominada Biblioteca Esportiva de Catalunya, s'inaugurava també en el mateix complex, tal com s'ha exposat anteriorment en aquest mateix article. Però encara haurien de passar uns anys perquè ingressés a la Generalitat la Biblioteca Samaranch.

Després de reiterades peticions de la Biblioteca de Catalunya a la Diputació, en què es reclamava ampliar l'espai de la biblioteca –i segurament arran dels pactes mantinguts entre les institucions– la presidència de la Diputació disposava que la col·lecció Samaranch passés a dependre del Servei d'Esports de la corporació provincial el 1985. Posteriorment, les gestions entre institucions propiciaren la donació per part de la Diputació de la Biblioteca Samaranch a la Generalitat de Catalunya:

-
- (14) Felipe Mateu Llopis (València 1901-Barcelona 1998) fou director de la Biblioteca Central de 1940 a 1972 i tenia al seu càrrec la direcció de les biblioteques populars de la Diputació Provincial de Barcelona.
- (15) «Proyecto de obras de reforma de la instalación de calefacción y restauración de unas naves del Ex-hospital de la Santa Cruz para la futura habilitación de una Biblioteca Deportiva». Presentat per l'arquitecte provincial el 15 de novembre de 1961. AHDB. Lligall E 786, Exp. 185/61.
- (16) A proposta del diputat Sr. Burgués, president de la Comissió d'Educació de la Diputació Provincial de Barcelona, s'instituí a la sessió plenària del 26 de febrer de 1963 la Biblioteca Deportiva. La mateixa moció demanava que l'arquitecte provincial s'encarregués de condicionar unes dependències de l'antic Hospital de la Santa Creu, corresponents a la Biblioteca Central, i que el director de la biblioteca s'encarregués de la classificació del fons, per formar una sala monogràfica. BOPB, 98, 24 d'abril de 1963, p. 2. La Diputació Provincial acceptà la donació de la biblioteca en la sessió plenària del 21 de juliol de 1964, BOPB, 217, 9 de setembre 1964, p. 3.

«La donació s'ofereix gratuïtament amb l'obligació d'ubicar els objectes donats a la Biblioteca de l'Esport i obrir-la al públic mantenint la referència de "Biblioteca Samaranch"»¹⁷.

Aquesta col·lecció, composta d'un fons d'uns 2.000 volums, constitueix un dels nuclis prestigiosos del fons antic de la Biblioteca de l'Esport. Des del punt de vista de la vàlua bibliogràfica, el fons conté algunes obres remarcables, com un exemplar d'equitació imprès a Venècia el 1774 (*L'arte de ben conoscere e distinguere le qualità de' cavalli*) i alguns llibres rars, per l'escassetat d'exemplars conservats. Més modernes, però també significatives per la integritat de les col·leccions són les revistes esportives *Los Deportes*, *Stadium* i *La Jornada Deportiva*. Tampoc no podem deixar d'esmentar un modest exemplar ciclostilat i enquadernat en una carpeta amb anelles, que conté la memòria oficial dels Jocs Olímpics d'Anvers de 1920.

Amb la col·lecció ingressaren a la Biblioteca de l'Esport els arxivadors que contenen els catàlegs d'autors, alfabètic de matèries i sistemàtic de matèries. Les fitxes del catàleg segueixen la normativa de les Biblioteques Populares i van ser redactades per una professional, M. del Carme Ribé, reconeguda bibliotecària i atleta notòria que havia treballat a la biblioteca privada de Juan Antonio Samaranch. Allà pogué familiaritzar-se amb una colla d'obres de temàtica esportiva que passaren per les seves mans i redactà el catàleg. Totes les obres de la col·lecció porten l'exlibris de l'antic propietari i la majoria porten altres senyals de possessió. El fons està catalogat i és accessible en línia.

A tall de cloenda

Fins aquí han estat presentades les aportacions a la bibliografia catalana general i a la bibliografia de temàtica esportiva de diferents autors i les iniciatives públiques i privades envers la creació de biblioteques amb fons esportiu. En totes hi ha un punt en comú: la voluntat de descriure unes obres i donar-les a conèixer. Donat el caire històric d'aquesta recerca bibliogràfica sobre educació física i esport, s'ha partit d'uns orígens i s'ha recorregut un llarg camí. En el trajecte ens hem trobat amb autors de diferents èpoques i metodologies diferents, per la seva filiació i per la seva vocació, que partien, també, d'uns objectius diferents quan van publicar les obres referenciades o van dur a terme unes iniciatives concretes. En qualsevol cas, ens ha semblat adequat incloure'ls tots, autors i promotors d'iniciatives, en aquesta revisió que no té altre objectiu que posar a disposició del públic –general i especialitzat– una rica tradició bibliogràfica que confirma que –malgrat totes les incidències de la nostra història més recent– l'educació física i l'esport també han estat presents en la nostra tradició pedagògica i, per tant, integren el nostre patrimoni cultural.

(17) A la sessió plenària de la Diputació de Barcelona de 7 de juny de 1991 s'acordà la donació de la col·lecció a la Generalitat de Catalunya. L'acta de lliurament de la col·lecció se signà el 17 d'octubre de 1991. La Generalitat acceptava l'oferta de la Diputació mitjançant un Acord de Govern de 28 de desembre de 1992 i es publicava la Resolució d'acceptació de la Biblioteca Samaranch al DOGC, núm. 1719, 13.III.1993, p. 1787.

Referències

- 100 años de prensa deportiva en Cataluña (1972). Barcelona, Salón Náutico Internacional.
- Almúñia Fernández, C. (1991) «Fondos y metodología para el análisis de la prensa local», a *Fuentes y métodos de la historia local: actas*. Zamora, Instituto de Estudios Zamoranos Florián de Ocampo-Diputación de Zamora-Confederación Española de Centros de Estudios Locales, pp. 389-399.
- Anguera, P.; Gavaldà, A.; Pujadas, X. [dir.] (1996) *La premsa a la província de Tarragona durant la Segona República (1931-1936)*. Tarragona, Diputació de Tarragona.
- Aquesolo, J. A. (1993) «Unisport, información deportiva online». *El Profesional de la Información*, abril, pp. 1-3. Disponible a: http://www.elprofesionalde lainformacion.com/contenidos/1993/abril/unisport_informacin_deportiva_online.html [Accés: 21/08/07].
- Baliu i Juli, R. (2007) *El Dr. Moragas i la Mutual Esportiva de Catalunya*. Esplugues de Llobregat, Consell Català de l'Esport.
- Berasategui, M.L. (1998) «Amadeu Llaveries, gimnasta i bibliòfil». *Apunts. Educació Física i Esports*, 53, pp. 98-102.
- (2000) «Datos para la historia de la prensa deportiva en Cataluña». *Revista General de Información y Documentación*, 10 (1), pp. 153-169.
- (2005) *Contribució a una bibliografia de les publicacions periòdiques esportives catalanes impreses a la ciutat de Barcelona entre 1856 i 1938*. Universitat de Barcelona, Departament de Biblioteconomia i Documentació, [Treball inèdit del programa de doctorat Informació i documentació en l'era digital].
- (2007) *Bibliografia de la premsa esportiva catalana: Barcelona (1856-1975)*. Universitat de Barcelona. Departament de Biblioteconomia i Documentació. [Memòria inèdita per accedir al Diploma d'Estudis Avançats].
- Berasategui, M.L.; Ribera, J. (2007) *PEC: Premsa Esportiva Catalana*. Disponible a <http://www.premsa-esportiva.cat> [Accés: 01/09/07].
- Bertran i Pijoan, L. (1925-1926) «Diaris, periòdics, revistes, butlletins, etc. apareguts a Catalunya de cent anys ençà». *El Borinot*, pp. 74-117; pp. 119-126; pp. 128-147 Mf.
- (1931) *Premsa de Catalunya*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona.
- Besterman, Th. (1950) *Les débuts de la bibliographie méthodique*. Paris, La Palme (3a ed.).
- Bibliografia catalana sobre història de la premsa local: llistat provisional de les referències existents al Banc de Dades COMCAT, presentat a les Primeres Jornades d'Història de la Premsa* (1992) [document ciclostilat].
- Bibliografía y material de enseñanza: educación física, higiene escolar* (1915) Madrid, R. Rojas.
- «Biblioteca Gimnástica del Gimnasio Colón» (1905) *Los Deportes*, 366 (26.8.1905), pp. 549-599.
- Blanco Sánchez, R. (1927) *Bibliografía de la educación física*. Madrid, Hernando, 2 vols.
- (1929) *Notas bibliográficas correspondientes a la conferencia que sobre educación física en la escuela primaria...* Madrid, Huelves.
- (1932) *Bibliografía pedagógica del s. XX: 1900-1930*. Madrid, Hernando, 3 vols.
- Bucheli, J. (1938) *Basquetbol*. Barcelona, Comissariat d'Educació Física i Esports.
- Cadena, J.M. (1992) «'Xut!' i 'El Once', dos títols bàsics de la premsa esportiva d'humor». *Annals del Periodisme Català*, 20, pp. 40-50.

- «Catàleg de les publicacions periòdiques de la Biblioteca de Catalunya» (1915). *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, any II, pp. 5-106.
- Catàleg de publicacions periòdiques* (1986) Esplugues de Llobregat, Direcció General de l'Esport.
- Catálogo de la biblioteca del gimnasio Colón* (1935) Barcelona, Librería Anticuaría de Antonio Palau y Dulcet.
- Catálogo de la Biblioteca Deportiva Nacional* (1973-1974) Madrid, INEF, 3 vol.
- Catálogo de publicaciones periódicas de los centros de documentación deportiva de España y Portugal* (1992) Málaga, Unisport (Deporte y Documentación, 21).
- Catálogo del centro documentación y publicaciones*. Sevilla, Junta de Andalucía. Consejería de Turismo, Comercio y Deporte. Disponible a <http://www.juntadeandalucia.es/turismocomercioydeporte/documentacion/catalogoGeneral.htm> [Accés: 21/08/07].
- Centre d'Estudis Olímpics. Universitat Autònoma de Barcelona*. Disponible a <http://olympicstudies.uab.es/cat/ceo.asp> [Accés: 26/08/07].
- Cid Leal, M.P. (1995) *El movimiento olímpico y la información documental: análisis de fuentes, tipologías y métodos de tratamiento*. Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2 vol. (tesi doctoral).
- Conseil de l'Europe. Comité des Ministres. *Recommandation n° 2 (92) 13 Rev. du comité des ministres aux états membres*. Disponible a [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(92\)13&Sector=secCM&Language=lanFr ench&Ver=rev&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(92)13&Sector=secCM&Language=lanFr ench&Ver=rev&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75) [Accés: 01/08/07].
- Cowley, J.D. (1949) *Bibliographical Description and Cataloguing*. 1st ed. 1st reprinted. London, Grafton.
- El deporte en el libro antiguo* (1994). Madrid, Comunidad de Madrid.
- El deporte en el libro antiguo: catálogo colectivo* (2000) Madrid, Consejo Superior de Deportes, 1 CD ROM.
- Deporte y lectura: 1571-1932* (1988) Madrid, Instituto Nacional de Educación Física.
- «Directrius per a la preparació d'una bibliografia» (2002) *Bid: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, 8. Disponible a <http://www.ub.es/bid/08rusa.htm> [Consulta: 24/07/07].
- Elias i Campins, R. (1992) *Josep Elias i Juncosa "Corredisses". Un precursor de l'olimpisme català*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Elias i Juncosa, J. (1916) *Els jocs de pilota: notícia i regles*. Barcelona, Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona (Minerva. Col·lecció Popular dels Coneixements Indispensables, 10).
- (1918) *Exercicis de mar*. Barcelona, R. Duran i Alsina (Minerva. Col·lecció Popular dels Coneixements Indispensables, 29).
- Figueres, J.M. (1989) *La premsa catalana: apreciació històrica*. Barcelona, Rafael Dalmau.
- (1991) «Fonts per a l'estudi de la premsa catalana». *Tripode*, 1, pp. 132-149.
- (1992a) «Notes sobre un segle de revistes i diaris esportius». *Annals del Periodisme Català*, 20, pp. 22-32.

- (1992b) «Les Jornades d'història de la premsa ja pensen en el 93». *Capçalera*, 93, pp. 43-44.
 - (1992c) «Per una política hemerogràfica catalana». *Treballs de Comunicació*, octubre, pp. 23-29.
 - (1994) «"Presentació". Actes de les Primeres Jornades d'Història de la Premsa». *Gazeta*, 1, pp.8-9.
 - (1995) *Materials d'història de la premsa a Catalunya (segles XIX-XX)*. Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Fuentes, J.F.; Fernández Sebastián, J. (1977) *Historia del periodismo español: prensa, política y opinión pública en la España contemporánea*. Madrid, Síntesis.
- Fusté i Escudé, J. (1997) «Breu Notícia del Gimnàs Colom de Barcelona», a *La formació inicial i permanent dels mestres: actes de les XIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Vic, Eumo, pp. 243-254.
- García Nieto, M. C. (1986) «La premsa diària en Barcelona de 1895 a 1910», a Tuñón de Lara, M. [dir.] *Prensa y sociedad en España (1890-1936)*. Madrid, Edicusa, pp. 241-257.
- Givanel i Mas, J. (1926) «La bibliografia de premsa catalana». *Estudis Universitaris Catalans*, XI, pp. 131-136.
- (1931-1937) *Bibliografia catalana: premsa*. Barcelona, Institució Patxot, 3 vols.
 - (1933) «Per a la bibliografia de la premsa barcelonesa 1881-1890», *La Revista*, pp. 158-229.
- Givanel i Mas, J.; Givanel, L.P. de (1918-1919) «Publicacions periòdiques barceloneses escrites en llengua catalana des de 1879 a 1918». *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, V, pp. 83-102.
- Gómez Aparicio, P. (1971) *Historia del periodismo español: de la revolución de septiembre al desastre colonial*. Madrid, Editora Nacional.
- Gómez Mompert, J. L.; Marín Otto, E.; Braojos Garrido, A. [dir.] (1999) *Historia del periodismo universal*. Madrid, Síntesis.
- González Quesada, A. (2001) *La premsa especialitzada en tecnologies de la informació a l'Estat Espanyol: aproximació a la seva evolució històrica i repertori hemerogràfic*. Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona. Disponible a <http://www.tesisenxarxa.net> [Accés: 10/09/07].
- Guillamet, J. (1994) *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya (1641-1994)*. Barcelona, La Campana.
- (2003) *Els orígens de la premsa a Catalunya: catàleg de periòdics antics 1641-1833*. Barcelona, Arxiu Municipal de Barcelona (Memòria de Barcelona).
- Hernández Pérez, A.; Irureta-Goyena Sánchez, P. (2000) «Catálogo colectivo del fondo antiguo en lengua española en materia de actividad física y deporte». *Revista General de Información y Documentación*, 10 (1), pp. 171-182.
- Huertas Claveria, J. M. [dir.] (1995) *200 anys de premsa diària a Catalunya*. Barcelona, Fundació Caixa de Catalunya, Arxiu Històric de la Ciutat, Col·legi de Periodistes de Catalunya.
- L'INEFC de Barcelona: relats testimonials 1976-2001* (2003) Barcelona, INEFC.
- Jones, Daniel, E. [dir.] (1997) *Bibliografia catalana de la comunicació=Bibliografía catalana de la comunicación=Catalan Bibliography on Communication: 1796-1996*. Barcelona. Generalitat de Catalunya. Centre d'Investigació de la Comunicació, 2 vols.

- Krummel, D.W. (1993) *Bibliografías: sus objetivos y métodos*. Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez-Pirámide.
- Lacalle Medina, J.M. (1997) «Orígenes de la prensa deportiva en España». *Historia* 16, 253, pp. 76-83.
- Lasplazas, José L. (1967) «Qué pasa con la Biblioteca J.A. Samaranch?». *El Mundo Deportivo*, 8.9.1967, p. 7.
- Llaveries y Rovirosa, A. (1917) «Notas bibliográfico-deportivas». *La Veu de l'Empordà*, 3.2.1917, pp. 3-4.
- Malclès, L.N. (1985) *Manuel de bibliographie*. Paris, PUF (4a ed.).
- Martín Vega, A. (1995) *Fuentes de información general*. Gijón, Trea.
- Mercé Varela, A. (1992) «El periodisme esportiu de la Barcelona olímpica». *Annals del Periodisme Català*, 20, pp. 15-21.
- Moll, J. (1985) «La bibliografía en la investigación científica», a Díez Borque, J.M. [dir.] *Métodos de estudio de la obra literaria*. Madrid, Taurus, pp. 145-182.
- Moragas Ramírez, E.; Suriol Torra, J. (1936) *Tres mil quinientos casos de traumatismos del fútbol: registro estadístico de los mismos con clasificación de lesiones y su distribución anatómico-topográfica*. Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- (1936) *Trescientos casos de traumatismos en la práctica del boxeo*. Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- Palau i Dulcet, A. (1935) *Memòries d'un llibreter català*. Barcelona, Llibreria Catalònia.
- (1948-1977) *Manual del librero hispano-americano*. Barcelona, Librería Palau (2a ed.), XXVIII vol.
- Pastor Pradillo, J.L. (1995) *La educación física en España: fuentes y bibliografía básicas*. Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá.
- Pella i Forgas, J. (1879) «Periodisme: estudis històrics del de Catalunya», *La Renaixensa*, Any IX, pp. 31-37, 57-75, 112-126, 151-162.
- Piernavieja del Pozo, M. (1960) «El deporte en la literatura latina: antología». *Citius Altius Fortius*, 2, pp. 461-475.
- Pujadas, X.; Santacana, C. (1992) «Esport, catalanisme i modernitat: la Mancomunitat de Catalunya i la incorporació de la cultura física en l'esfera pública catalana (1914-1923)». *Acàcia: papers del Centre per a la Investigació dels Moviments Socials (CEHI) de la Universitat de Barcelona*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 4, pp. 101-121.
- (1994-1995) *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya*. Barcelona, Columna-Diputació de Barcelona, 2 vol.
- (1997) *L'esport és notícia: història de la premsa esportiva a Catalunya (1880-1992)*. Barcelona, Diputació de Barcelona, Col·legi de Periodistes de Catalunya.
- Puyalto, L. (2008) *La popularització del bàsquet a Catalunya: de l'escola a la pista*. Esplugues de Llobregat, Consell Català de l'Esport.
- Ral i Banús, J. (1936) *Resum d'educació física*. Barcelona, Barcino (Col·lecció Popular Barcino, 129).
- Richard, M.A. i Ramos Altamira, B.J. *Algunas notas sobre el Museo Pedagógico Nacional (1882-1941)*. Disponible a <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/00362845311382873232268/p0000001.htm> [Accés: 03/08/07].

- Roig i Rosich, J.M. (1992) *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: assaig de repressió cultural*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Sáiz, M.D.; Seoane, M. C. (1990) *Historia del periodismo en español*. Madrid, Alianza, 3 vol.
- Sánchez Aranda, J. i Barrera del Barrio, C. (1992) *Historia del periodismo español: desde sus orígenes hasta 1975*. Pamplona, Eunsa.
- Santacana, C. (2003) *La Mancomunitat de Catalunya i la política esportiva*. Esplugues de Llobregat, Consell Català de l'Esport.
- Schwarz, E. (1989) «Bases de datos específicas sobre el deporte». *Revista de Investigación y Documentación sobre las Ciencias de la Educación Física*, 12-13, pp. 57-69.
- Simón Díaz, J. (1971) *La bibliografía: conceptos y aplicaciones*. Barcelona, Planeta.
- Solà i Dachs, L. (1973) *Un segle d'humor català*. Barcelona, Bruguera.
- (1978) *Història dels diaris en català: Barcelona 1879-1976*. Barcelona, Edhasa.
- (1978-1979) *L'humor català*. Barcelona, Bruguera, 3 vol.
- (1996) «Diaris i revistes al segle de l'esport» *Capçalera*, 70, pp. 15-28.
- (2005) *La caricatura política i social a Catalunya: 1865-2005*. Barcelona, Duxelm.
- Soler i Damians, J. (1936) *Assaig d'un pla general d'educació física*. Barcelona, Norma.
- Suriol i Torra, J. (1935) *Dos mil casos d'intervenció mèdica en l'esport*. Barcelona, Mutual Esportiva de Catalunya.
- Torreadella i Flix, X. *Aproximación a una historia de la actividad física y el deporte mediante el análisis de las fuentes bibliográficas: estudio en las principales bibliotecas de Cataluña* (treball inèdit).
- (2000) *L'esport català durant la Segona República: el Comissariat d'Educació Física i Esports de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona, Col·legi de Llicenciats en Educació Física i Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport de Catalunya.
- Torrent, J. (1970) *La premsa de Barcelona (1641-1967)*. Barcelona, Bruguera.
- [dir.] (1937) *La Presse Catalane depuis 1961 jusqu'à 1937*. Barcelona, Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya.
- Torrent, J.; Tasis, R. (1966) *Història de la premsa catalana*. Barcelona, Bruguera, 2 vol.
- Vilanou, C.; Laudo, X. (2004) *Emili Mira i els orígens de la psicologia de l'esport*. Esplugues de Llobregat, Consell Català de l'Esport.
- Voltes Bou, P. (1960) *Catálogo de la hemeroteca del Instituto Municipal de Historia de Barcelona*. Barcelona, Instituto Municipal de Historia, xix.

Fuentes bibliográficas para el estudio de la educación física y el deporte en Cataluña (1856-1975)

Resumen: En este artículo se analizan las diferentes fuentes (repertorios de prensa, catálogos de bibliotecas, bibliografías especializadas, etc.) que pueden ser de utilidad para el estudio de la educación física y el deporte en Cataluña durante la época contemporánea. En este contexto, se detalla la historia de la biblioteca del gimnasio Colón que, después de ser adquirida el año 1937 por la Generalidad de Cataluña, fue trasladada dos años después con la llegada del franquismo a Madrid, donde hoy, una parte de la cual, todavía forma parte del fondo antiguo de la biblioteca de la Facultad de Ciencias de la Actividad Física y el Deporte (antiguo INEF) de aquella ciudad. Igualmente, se revisa la planificación bibliotecaria y editorial de las instituciones catalanas hacia el deporte durante el período de la Mancomunidad (1918-1923) y de la Generalidad republicana (1931-1939). Por último, se da noticia de un caso de coleccionismo privado como es la Biblioteca deportiva Samaranch.

Palabras clave: documentación, fuentes, bibliografía, historia, educación física, deporte.

Sources bibliographiques pour l'étude de l'éducation physique et le sport en Catalogne (1856-1975)

Résumé: Dans cet article on analyse les différentes sources (répertoires de presse, catalogues de bibliothèques, bibliographies spécialisées, etc.) qui peuvent être utiles pour l'étude de l'éducation physique et du sport en Catalogne au cours de l'époque contemporaine. L'article traite en détail, dans ce contexte, de l'histoire de la bibliothèque du gymnase Colón de Barcelone. Avec l'arrivée du franquisme, celle-ci a été transférée à Madrid, deux ans après son acquisition en 1937 par la Generalitat de Catalogne, où elle fait encore partie de nos jours du fonds de la bibliothèque de la faculté des Sciences de l'Activité physique et du Sport (ancien INEF) de cette ville. Parallèlement, il révisé la planification bibliothécaire et éditoriale des institutions catalanes en ce qui concerne le sport pendant la période de la Mancomunitat (1918-1923) et de la Generalitat républicaine (1931-1939). Enfin, il mentionne un cas de collectionnisme privé : la bibliothèque sportive Samaranch.

Mots-clés : documentation, sources, bibliographie, histoire, éducation physique, sport

Bibliographical Sources for the Study of Physical Education and Sport in Catalonia (1856-1975)

Abstract: This article offers an analysis of the various sources (indexes of articles, library catalogues, specialised bibliographies, etc.) that can be used to study physical education and sport in Catalonia in the contemporary period. The text offers an in-depth look at the history of the Colón gymnasium library, which was acquired by the Generalitat of Catalonia in 1937 but moved to Madrid two years later when Franco took power. Today it still forms part of the library collection of the School of Physical Activity and Sports Science (formerly INEF) in Madrid. The article also reviews the library and publishing programmes of Catalan sports institutions during the periods of the Mancomunitat (1918-1923) and the republican Generalitat (1931-1939). Lastly, recent information is provided on the private collection of the Samaranch sports library.

Keywords: documentation, sources, bibliography, history, physical education, sport